

NORGE SOM GJESTELAND PÅ FRANKFURTER BUCHMESSE 2019. THE DREAM WE CARRY

MARGIT WALSO¹

ABSTRACT. *Norway as Honorary Guest at Frankfurter Buchmesse 2019. The Dream We Carry*². The article gives an in-depth presentation of the achievements of Norway as honorary guest at the prestigious international bookfair in Frankfurt in 2019. It deals with the substantial cultural contributions Norway brought internationally in connection to the bookfair: Norwegian literature translated into German, exhibitions, book-launches, etc.

Keywords: *Norwegian literature, Norwegian culture, international Bookfair in Frankfurt, translations, NORLA, writers, translators.*

REZUMAT. *Norvegia, invitat de onoare la Frankfurter Buchmesse 2019. Visul ce-l purtăm.* Articolul oferă o prezentare în profunzime a contribuției Norvegiei în calitate de invitat de onoare la prestigiosul târg internațional de carte de la Frankfurt, 2019. Articolul tratează contribuția culturală substanțială pe care Norvegia a adus-o și în plan internațional ca invitată de onoare la târgul de carte de la Frankfurt prin traduceri din literatura norvegiană în germană, expoziții, lansări de carte etc.

Cuvinte cheie: *Literatură norvegiană, cultură norvegiană, Târgul internațional de carte de la Frankfurt, traduceri, NORLA, scriitori, traducători.*

Introduksjon

Norges slagord som gjesteland ved Bokmessen i Frankfurt var «The Dream We Carry», på tysk «Der Traum in uns». Slagordet er hentet fra Olav H. Hauges folkekjære dikt «Det er den draumen». For NORLA representerte diktet en drøm for gjestelandsprosjektet: at norsk litteratur skal åpne hjerter og dører til lesere i Tyskland og internasjonalt og ta oss med inn «på ein våg me ikkje har visst um».

---

¹ Director of *Norwegian Literature Abroad* (Norla). **Margit Walsø** coordinated on behalf of Norla the participation of Norway as honorary guest at the International Bookfair in Frankfurt 2019. She is a well-known Norwegian writer. E-mail: margit.walso@norla.no

² Data on the participation of Norway as Honorary Guest at the International Bookfair in Frankfurt 2019 have been previously published in the Norla Report. https://www.dropbox.com/s/zssb4hprjiics2y/Rapport-Norge_som_gjesteland_p%C3%A5_Frankfurter_Buchmesse_2019%E2%80%93The_Dream_We_Carry.pdf?dl=0

Som gjesteland har Norge klart å engasjere og overraske. Mange nye stemmer er introdusert for verden, etablerte stemmer har fått økt oppmerksomhet. Forfatterens ord og fortellinger gjorde inntrykk på lesere over hele det tysktalende området, og tyske bokhandler ble et viktig møtested. De mange utstillingene og lesingene har vist sider av Norge som kanskje var ukjent for mange tyskere, og gjennom den fornyede kontakten har vi fått viktige impulser tilbake. Gjestelandspaviljongen ble en oase med stor publikumsappell, som bød på sterke visuelle opplevelser av norsk litteratur, kultur og samfunn. Responsen fra publikum og i media i Tyskland var overveldende gjennom hele året, og vitner om at avtrykket av Norge som gjesteland kan holde seg i lang tid fremover.

NORLA benyttet gjestelandsstatusen som en arena for å få frem stemmer fra Norge og satse på leseglede, og ikke minst som en talerstol for å fremme ytringsfrihet:

Share the stories of voices from Norway

Spark the joy of reading

Encourage freedom of expression

Gjennom litteraturprogrammet før og etter messen, kulturprogrammet og programmet i løpet av messen har forfattere og kunstners historier blitt delt med et internasjonalt og tysk publikum. Gleden ved litteratur og lesing har gjennomsyret prosjektet, og de skulpturelle bordene i paviljongen har både vært med på å dele historier og å styrke leseglede. Ytringsfrihet har vært et gjennomgående tema for gjestelandsprosjektet, og med Freedom of Expression Series var hovedscenen viet ytringsfrihet hver eneste dag under messen.

Forberedelsene til å være gjesteland ved Bokmessen i Frankfurt 2019 var omfattende og avgjørende for de gode resultatene. NORLA har gjort en ekstraordinær innsats som startet mange år før selve gjestelandsåret, og den faste staben ble utvidet med nye kollegaer.

Oversetterne, de litterære agenturene, møtene mellom forfattere og tyske lesere og kontakten med tysk bokbransje og kulturliv løftet gjestelandsatsingen. Statlige og private aktører – regjeringen og bokbransjen i Norge, kulturinstitusjoner, sponsorer, organisasjoner og stiftelser – gikk sammen i en stor, kulturell dugnad.

Bokmessen i Frankfurt og Norge som gjesteland

Bokmessen i Frankfurt er uten tvil verdens viktigste bokmesse. Det gjelder ikke minst for salg av rettigheter og for internasjonal utbredelse av litteratur i alle

sjangre. Dens popularitet har holdt seg stabil i mange år, med omkring 300 000 besøkende årlig. Det er rundt 7000 utstillere fra omkring 100 land, og av de besøkende er halvparten fagpublikum. Messen har en over 500 år lang historie, og den holdes hvert år i oktober. I 1976 innførte bokmessen et konsept kalt gjesteland, eller æresgjest, hvor et land, en region eller et språkområde skulle være i fokus på messen. De fleste land har dessuten samarbeidet med kulturelle institusjoner i Tyskland om å presentere sin kultur i bred forstand gjennom utstillinger, forestillinger og konserter, ikke minst i Frankfurt by.

Utgangspunktet for å søke om å bli gjesteland ved bokmessen er et sterkt ønske og et beviselig godt samarbeid mellom bokbransjen og myndigheter samt et godt budsjettgrunnlag. Dessuten må man ha et program for oversettelsesstøtte, og selvfølgelig en interessant litteratur som flere land kan oppdage.

Litteraturprogrammet

Oversetterne

En forutsetning for at bøker kan utgis på et annet språk, er at det finnes oversettere som kan oversette dem. NORLAs arbeid er derfor tuftet på godt samarbeid med oversettere. Som en sentral del av forarbeidet til gjestelandsåret ble det i desember 2017 holdt et seminar for 38 tyske oversettere på Literaturhaus Hamburg. Det å ha oversetterne med på laget har hele tiden vært et ønskemål, ettersom gode oversettelser er en forutsetning for å nå frem til tyske lesere. Oversetterne fungerer ofte som norsk litteraturs fremste forkjempere og ambassadører, og gjør et uvurderlig arbeid for å fremme norsk litteratur. Når en norsk forfatter står på en tysk scene, er det også takket være tyske oversetteres formuleringsevner.

Det var et sterkt ønske om at Frankfurt-satsingen skulle få ringvirkninger også i andre språkområder enn det tyske. Derfor ble det innvilget et lite reisestipend til Bokmessen i Frankfurt for oversettere av norsk litteratur, både tyske og fra alle andre land. 40 oversettere fikk slik støtte. I tillegg kom mellom 15 og 20 oversettere til Frankfurt for egen regning for å overvære litteraturprogrammet på messen. Til sammen kom det oversettere fra norsk fra over 20 land.

Oversettelser

NORLA har siden starten i 1978 bygget opp og hatt gjennomgående god kontakt med forlag i Tyskland, Østerrike og Sveits. Denne kontakten og omfanget av den ble intensivert i årene før messen.

Et av de viktigste incitamentene for utgivelse av norsk litteratur rettet mot tysk- og engelskspråklige forlag var å garantere støtte til oversettelser. Forlag fra disse språkområdene som utga norske bøker i 2018 og 2019, kunne søke om utvidet oversettelsesstøtte fra NORLA og var garantert en oversettelsesstøtte på 50–75 prosent.

Forleggerbesøk

Det ble gjort et grundig forarbeid for å sikre at norske forfattere ble solgt til og utgitt på forlag i Tyskland, Østerrike og Sveits. Både kjente og nye forlag ble oppsøkt. Totalt ble 54 tyskspråklige og ti engelskspråklige forleggere invitert til Norge på ekspertreiser i syv ulike puljer i løpet av 2017 og 2018.

Bokhandlerstrategien

Gjestelandene på Bokmessen i Frankfurt har ofte noe samarbeid med tyske og tyskspråklige bokhandlere, men Norge utvidet samarbeidet med bokhandlerne betraktelig. Bokhandlerne var en av de viktigste samarbeidspartene i gjestelandsprosjektet og hadde mye å si for salget av de norske bøkene.

I 2018 inviterte NORLA til sammen to grupper på i alt 19 tyske bokhandlere til Norge og Oslo. I mai 2019 kom ytterligere ti bokhandlere for å delta på Norsk Litteraturfestival på Lillehammer. De fikk treffe forfattere som var under oversettelse til tysk, illustratører og norske bokhandlere, og fikk en innføring i det norske litterære systemet. Programmet viste bredden i norsk litteratur og skapte stort engasjement hos bokhandlerne.

Forfatterprogram *Nye stemmer*

Nyrekruttering av forfattere og å bringe frem nye litterære stemmer internasjonalt var et viktig mål med Frankfurt-satsingen. Derfor inngikk NORLA et samarbeid med Den norske Forleggerforening og Talent Norge om utviklingsprogrammet «Nye stemmer», som fokuserte på den internasjonale dimensjonen av forfatteryrket. Programmet skulle legge til rette for utvikling gjennom erfaringsutveksling, reiser, foredrag, aktiviteter og nettverksbygging.

Av de 25 deltakerne i Nye stemmer-programmet er 14 så langt oversatt eller under oversettelse til tysk. Deltakelse i programmet har for mange av disse vært en medvirkende årsak til oversettelsen. Seks «nye stemmer» deltok i det litterære programmet under selve Bokmessen i Frankfurt.

Programmet igjestelandsåret

Litteraturprogrammet er selve kjernen i gjestelandsprosjektet og ble til som et resultat av god dialog med litteraturfestivaler, bokhandler, biblioteker, litteraturhus og andre samarbeidspartnere i Tyskland, Østerrike og Sveits de siste årene.

Målet har vært å vise bredden i hva norsk litteratur har å by på i ulike sjangre. Det har også vært viktig å bidra til eksponering av mange ulike kunstneriske uttrykk, som illustrasjonsutstillinger, dukketeater basert på barnelitteratur, teateroppsetninger samt paneldiskusjoner om litteratur.

Festivaler og universiteter

NORLA inngikk et tett og aktivt samarbeid med en rekke festivaler som Lit. Cologne som arrangeres i Köln i mars hvert år, og trekker store navn. Hit ble Johan Harstad invitert, og arrangementet, der skuespiller Matthias Brandt leste tekstutdraget fra *Max, Mischa og Tet-offensiven*, var utsolgt med hele 700 solgte billetter.

Flere arrangementer ble også avholdt i samarbeid med universitetsmiljøene i Kiel, Bonn, Münster, Berlin, Basel og Zürich. I Berlin ble det holdt bildebokseminar med Gro Dahle, Martin Berdahl og Stian Hole, og Espen Ytreberg, Ida Hegazi Høyer, Hanne Ørstavik, Cecilie Løveid og Roskva Koritzinsky var blant forfatterne som besøkte de ulike universitetene. Enkelte av disse arrangementene foregikk i samarbeid med litteraturhusene, som fikk besøk av Lotta Elstad, Matias Faldbakken, Lars Mytting, Knut Ødegård, Ida Hegazi Høyer, Espen Ytreberg og Kjersti Annesdatter Skomsvold.

NORLA har et tett samarbeid med universiteter i utlandet der det undervises i norsk. Norskstudenter i Tyskland, Sveits og Østerrike fikk muligheten til å søke om reisetilskudd til bokmessen, og i underkant av 40 studenter fikk tildelt et reisetilskudd.

Litteraturtoget

14.–15. oktober 2019 reiste HKH Kronprinsesse Mette-Marit og HKH Kronprins Haakon Magnus med Litteraturtoget fra Berlin via Köln til Bokmessen i Frankfurt sammen med 19 forfattere. Litteraturtoget i Tyskland var et samarbeid mellom Utenriksdepartementet, NORLA og Deutsche Bahn.

Litteraturtoget i Tyskland ga en enestående mulighet til å vise frem litteratur fra Norge til et stort tysktalende publikum. Elever fra to tyske barneskoleklasser var invitert med på toget fra Berlin. Anna Fiske og Svein Nyhus holdt tegneverksted med barna i en kupé, mens Jostein Gaarder og Maria Parr leste for barn i en annen kupé. Både tyske og norske medier viste svært stor interesse. På strekningen fra Köln deltok i tillegg Lars Saabye Christensen, Inga Ravna Eira, Lotta Elstad, Erika Fatland, Erik Fosnes Hansen, Johan Harstad, Edvard Hoem, Mona Høvring, Lars Mytting, Synnøve Persen, Simon Stranger, Andreas Tjernshaugen og Herbjørg Wassmo. Toget ankom Frankfurt Hauptbahnhof rett før åpningen av messen 15. oktober.

Programmet i Frankfurt 15.-20. oktober

Høydepunktet i prosjektet Norge som gjesteland på Bokmessen i Frankfurt 2019 var det omfattende litterære programmet på bokmessen under messeuken, og da særlig programmet i den norske gjestelandspaviljongen i Forum 16.-20. oktober. Det kom over 100 norske forfattere for å delta på over 120 programposter over to scener i gjestelandspaviljongen alene

Paviljongen

De 22 bordene ga plass til lesere og bøker og var tredimensjonale abstrakte verk som fortalte en historie. Designet var inspirert av prosjektet «Ukens dikt». Alle bordene hadde spesifikke faglige temaer, og tyske utgaver av norske bøker i de forskjellige sjangrene var plassert på hvert bord. Paviljongprogrammet ble åpnet på hovedscenen onsdag morgen av kulturministeren og med etterfølgende taler av forfatterne Herbjørg Wassmo og Thorvald Steen.

Frihetens time

Hver dag under messen var det en programpost viet ytringsfrihet på hovedscenen i paviljongen som en del av «Frihetens time / Freedom of Expression Series». Eksempelvis ble Frihetens time-serien åpnet av blant andre Grete Brochmann fra Fritt Ord, ordfører i Stavanger Christine Sagen Helgø og ICORN-forfatterne Ali Dorani og Asli Erdogan. Det var også programmer om norsk-samiske relasjoner med forfatterne Máret Anne Sara og Niilas Holmberg.

Grønn time-serien

Hver dag var det også opptil flere programposter viet miljø og natur. «Grønn time / Green Hour Series» ble åpnet onsdag formiddag av Anita L. Trosdahl, prosjektleder i Oslo European Green Capital 2019, og forfatter Gert Nygårdshaug i samtale med Ulrich Sonnenschein fra Hessischer Rundfunk. Åpningen ble etterfulgt av programposten «Om store og små dyr», med Andreas Tjernshaugen og Anne Sverdrup Thygeson.

Samisk program

Det var også daglige programposter med samisk litteratur i paviljongen. Onsdag morgen ble programmet åpnet med en presentasjon av samisk litteratur ved Harald Gaski, med opplesninger av Inga Ravna Eira og Niillas Holmberg. Det var også flere programposter viet lyrikk, barne- og ungdomslitteratur og joik.

Kulturprogrammet

I løpet av året ble det arrangert flere hundre programpunkter hvor kunst og kultur fra Norge har inngått. Kulturprogrammet har omfattet utstillinger, konserter, gjestespill, turneer, filmvisninger, scenekunst, arkitektur, kunstnersamtaler, workshops m.m. Av disse fant nærmere 60 programposter sted på ulike arenaer i Frankfurt by under bokmessen. Gjennom pågående utstillinger fortsatte kulturprogrammet i månedsvis etter bokmessens avslutning. Et av høydepunktene var utstillingen *HANNAH RYGGEN. WOVEN MANIFESTOS* på Schirn Kunsthalle (26.09.2019–12.01.2020).

Konklusjon

Ser man på hovedmålene som NORLA satte seg for gjestelandsatsingen, ble disse oppnådd. Målet var å fornye fotfestet til norsk litteratur i Tyskland og skape nye suksesser i det tyske bokmarkedet, skape ny internasjonal interesse for norsk litteratur og legge til rette for at mange norske forfattere kan slå igjennom internasjonalt i et langsiktig perspektiv. Videre ønsket man å gjøre Tyskland og resten av verden oppmerksom på Norge som en moderne kulturnasjon og å oppdatere og revitalisere forholdet mellom Norge og Tyskland gjennom samarbeid om litterære og kulturelle prosjekter.

100 forfattere fra Norge kom til Bokmessen i Frankfurt, og 198 forfattere deltok i et program i Tyskland, Østerrike eller Sveits i 2019. 25 forfattere ble invitert til Nye stemmer-programmet. 100 000 gjester kom til paviljongen. I 2019 var det 1120 litterære eller kulturelle begivenheter i det tyskspråklige området i forbindelse med Norge som gjesteland. Det var 120 litteraturarrangementer i gjestelandspaviljongen, 30 andre steder på messen og over 40 i byen. Ut over det var det 60 kulturelle arrangementer i byen under bokmesseuken. Det var 700 litteraturarrangementer på 108 steder arrangert i samarbeid med 358 partnere, av dem over 200 bokhandler. I tillegg var det 170 arrangementer i kulturprogrammet utenom messetiden.

510 norske titler kom på det tyske bokmarkedet i 2019 – dvs. oversettelser fra norsk og bøker skrevet om Norge og norsk kultur på tysk. Av det er 296 oversettelser og 229 nye bøker. Av oversettelsene er 16 prosent barne- og ungdomslitteratur og 27 prosent sakprosa. 80 norske forfattere ble oversatt for første gang til tysk. Seks norske titler kom på bestselgerlister i Tyskland (plass tjue og høyere) i løpet av 2019. Norge har hatt et strategisk samarbeid med tyske bokhandlere som er unikt i gjestelandssammenheng.

De i alt 1120 litterære og kulturelle begivenhetene med norsk deltakelse i det tyskspråklige området dekket et stort kulturelt felt; litteratur, design, bildekunst, musikk, teater og performance. Eksempelvis ble det holdt mer enn ti utstillinger av

norsk kunst i Frankfurt og andre tyske byer. Mange aktører i norsk kulturliv (som NAA) var involvert og deltok i samarbeid med tyske kulturinstitusjoner.

Det norske litterære systemet ble gjort kjent gjennom programmer i den norske paviljongen på bokmessen i Frankfurt, og ytringsfrihet og språklig mangfold ble tematisert, f.eks. gjennom programserien Frihetens time.

Norge som gjesteland skapte stor oppmerksomhet i tyske medier. I oktober kom 8385 saker om Norge som gjesteland på trykk i tyskspråklige medier, det var 1084 radioprogrammer, 262 TV-innslag og 3256 saker på nettet. I alt ble Norge som gjesteland omtalt 14 997 ganger i tyske medier i oktober 2019, noe som er rekord for et gjesteland ifølge Bokmessen i Frankfurt.

Gjennom flere år med forberedelser og gjennomføring har NORLA, bokbransjen, kultur- og samfunnsliv knyttet nye kontakter mot Tyskland som kan gi verdi for norsk litteratur og kultur i mange år fremover. NORLAs apparat har vist seg godt egnet til å utvikle samarbeidsprosjekter både med norske og utenlandske aktører, og organisasjonen tar mange ting fra satsingen med seg videre. Samarbeidet med forfatterne, oversetterne, agentene og de utenlandske forlagene har fungert svært godt. I tillegg har vi opparbeidet en bred kontakt med tyske litteraturfestivaler og andre litteraturformidlere, og i fremtiden vil det være interessant for NORLA å arbeide enda tettere med disse om litteraturprogram. I denne sammenhengen er det også viktig å videreføre den gode erfaringen fra bokhandlersamarbeidet. Dette kan utvides til andre markeder, og dermed styrke markedsføringen av norsk litteratur i flere språkområder. Det samme gjelder pressereiser, gjerne i samarbeid med de respektive norske utestasjoner. Det er et mål å bygge videre på erfaringene fra denne internasjonale satsingen som omfattet hele kulturfeltet, ved fremtidige internasjonale mønstringer.

Slagordet «The Dream We Carry», på tysk «Der Traum in uns», som var hentet fra Olav H. Hauges folkekjære dikt «Det er den draumen», representerte vår drøm for gjestelandsprosjektet. Norsk litteratur skulle åpne hjerter og dører til lesere i Tyskland og internasjonalt og ta oss med inn «på ein våg me ikkje har visst um». Drømmen ble oppfylt, og den lever videre.

BIBLIOGRAFI OG SITOGRAFI

Rapport om Norge som gjesteland ved Bokmessen i Frankfurt 2019

(<https://norla.no/nb/nyheter/nyheter-fra-norla/norla-presenterer-rapport-om-norge-som-gjesteland-ved-bokmessen-i-frankfurt-2019>)

NORLAs søknad til Frankfurt-messen

(<https://norla.no/attachments/ca2a976ef08ac94a80e011f3d5eeb6b982f4b7cf/226-20190312122549549656.pdf>)

Nettsiden Norway2019 (<https://norway2019.com/de>)

Books from Norway (<https://booksfromnorway.com>)